

MUNI ARTS

Úvod do studia dějepisu

Cesty českého
historického poznání

Prof. PhDr. Martin Wihoda, PhD.
Faculty of Arts
Masaryk University
Czech Republic

Osvícenské počátky

- Spor o věrohodnost renesančního kronikáře Václava Hájka z Libočan
- Ještě na počátku 18. století byl považován za autoritu
- Proto čeští stavové rozhodli, že jeho kronika bude přeložena do latiny
- Kritického komentáře se ujal prefekt pražské piaristické koleje u svaté Kateřiny, Job Felix, řádovým jménem Gelasius Dobner
- První svazek *Prodromus* (1761) rozmetal představu, že počátek českých dějin souvisí s praotcem Čechem
- Vzápětí Dobner čelil útokům konzervativních učenců
- První vědecký spor v českém dějepisectví vzešel ze srážky dvou různých, rychle se vzdalujících světů
- Gelasius Dobner hájil zásady nezaujaté kritiky, kterou chápal jako nástroj k pravdivému výkladu dějin vlasti k její větší a trvalejší slávě
- Diskuse přerostla v osobní útoky, německý původ zavdal podnět k jízlivostem, zda Němec může psát o českých dějinách
- Dobnerovi se dostalo uznání nejméně jednoho z jeho současníků i od nastupující generace, která převzala a přičiněním Františka Martina Pelcla a Josefa Dobrovského

František Palacký
(1798–1876)

Liberalismus a národní obrození

- František Palacký nebyl dějepisem v běžném slova smyslu, nýbrž osobností s mimořádným veřejným vlivem
- Ve svém nejvýznamnějším díle, *Dějínách národa českého v Čechách a v Moravě*, na kterých pracoval od roku 1848 v podstatě až do své smrti v roce 1876, nevyložil pouze minulost českého národa od jeho historických, či spíše mýtických počátků po nástup Habsburků na český trůn roku 1526, ale zformuloval zde rovněž své představy o místě a dějinném poslání Čechů ve střední Evropě
- Smysl českých dějin vnímal v širších souvislostech, jako průsečík odvěkého zápolení řecké a staroslovanské demokracie s románskými právními řády a germánským feudalismem
- Ve snaze oslovit široké publikum posunul své úvahy do sousedství krásné literatury

Palackého koncepce

- František Palacký zalidnil dějiny množstvím typizovaných postav
- Liboval v protikladech, které mu dovolily opouštět dominantní narativ a zase se do něj vracet, aniž by zatížil hlavní dějovou osu
- Palackého historické myšlení dobře sledovat na osudech dvou českých králů: Karla IV. a Přemysla Otakara II.

Karel IV. (1346–1378)

- Na prahu dospělosti si Karel musel vybrat mezi utlačovaným a zesměšňovaným češtvím a blyštivým světem západoevropských královských dvorů
- Ve zpustošené zemi se rozpomněl na rodný jazyk a začal pracovat pro blaho národa, což mělo dokazovat, že ke skutečné velikosti není možno vyrůst mezi cizáky, ale jen uprostřed svého, třeba i malého národa
- Nejvíce si Palacký cenil, že Karel překonal vnitřní nesvornost českého národa, již měli zneužívat němečtí sousedé k posílení svého vlivu

Přemysl Otakar II. (1253–1278)

- Choval se spíš jako Němec, než Slovan a Čech. Jako Štauf toužil po moci, dobývání nových zemích a říšské koruně, jako Přemyslovec dbal na rozkvět zděděných držav
- Přemyslova rozpolcenost se stala i dvojakostí českých dějin: Čechy a Morava se v 13. století změnily v domov dvou národů a česko-německý spor se napříště stal osudovou konstantou české národní historie
- V nadčasovém poselství Palacký Čechům vysvětlil, co se může stát, pokud se podvolí německému živlu
- Habsburský triumf na Moravském poli roku 1278 obracel myšlenky českého čtenáře k Bílé hoře, kde jiný Habsburk v roce 1620 zničil naděje českých stavů a uvrhl český národ do nejhlubšího ponížení a temnoty

-
- Palacký zřetelným způsobem ohraničil český svět, jenž byl definován širšími zemskými a užšími jazykovými hranicemi. Užšími proto, že Němci sice přišli do Čech jako hosté, ale záhy se začali domáhat dalších a dalších práv, až z českých zemí učinili domov dvou národů

Jaroslav Goll
(1846–1929)

Pozitivismus

- Historik, pedagog, diplomat, básník, spisovatel a překladatel
- Nezanechal zásadní ucelené historické dílo, ale proslavil se především jako kritický odpůrce Rukopisů a jako univerzitní profesor
- Vychoval celou generaci českých historiků nazývaných nepřesně **Gollovou školou**
- Na univerzitě institucionalizoval semináře, kde se nejen přednášelo, ale také cvičil rozbor pramenů a základní historické metody
- Roku 1895 založil *Český časopis historický*

- Nejbliže stál Gollovi **Josef Pekař**, jenž se stal také nejaktivnějším Gollovým obhájcem ve sporu o smysl českých dějin
- Postavil se proti Masarykově filosofické koncepci, že české národní obrození přímo navazovalo na husitství
- Rovněž se stavěl opatrně vůči prvorepublikovému radikalismu, hlásající hesla o „odčinění Bílé hory“
- Úkolem dějepisce je podle něj „umělecky oživit vědecky probádanou minulost“. Pekař se také soustředil na hospodářské a sociální dějiny, podobně jako jeho spolužák **Josef Šusta**

- Jiným směrem se vydal **Václav Novotný**, který se věnoval spíše jen politickým a náboženským dějinám
- Stal se příznivcem Masarykova politického realismu, do sporu o české dějiny však nezasáhl, ačkoli Masarykovo tvrzení o návaznosti národního obrození na husitství po důkladném prozkoumání dějin husitství považoval za nevěrohodné
- Také se mnohem více než Pekař vracel k Palackého závěrům, ačkoli Goll požadoval jejich revizi

- Ještě více se na Masarykovu stranu přiklonil **Ladislav Karel Hofman**, který dějiny charakterizoval jako neustálé střetávání humanity s násilím a požadoval větší angažovanost historiků

- **Kamil Krofta** se zprvu proti Masarykovi stavěl, avšak po roce 1918 dokázal ocenit etickou hodnotu Masarykova díla, a později dokonce začal pracovat v diplomacii
- Nesouhlasil s Pekařovým voláním po revizi Palackého, stejně jako s jeho hodnocením husitství

- Zcela zvláštním Gollovým žákem byl **Zdeněk Nejedlý**, jehož ovlivnil také Otakar Hostinský a Masaryk
- Vstoupil do sporu o smysl českých dějin, kde se snažil popsat vývoj tohoto sporu a najít smíření mezi Pekařem a Masarykem
- Postupem doby však Nejedlý stále více inklinoval k marxismu a komunismu a po svém pobytu v Sovětském svazu začal prosazovat názor, že idea komunismu těsně navazuje na české národní obrození
- Nepodloženými tvrzeními se Nejedlý odklonil od Gollem zdůrazňované přísné vědecké práce a položil základy české marxistické historiografie

Pokus o revizi Palackého:
„Laichterova“ řada Českých dějin

Marxismus jako učení a škola?

Příklad:

**František Graus
(1921–1989)**

- Asi nejvýznamnější český historik druhé poloviny 20. století
- Věnoval se kulturním, sociálním a hospodářským dějinám středověku, proměnám historického myšlení, tradicím
- V mnoha směrech předběhl svou dobu

Pod vlivem školy Annales

- Zakladatelé Marc Bloch a Lucien Febvre
- Jméno je odvozeno od časopisu *Annales d'histoire économique et sociale* (později přejmenován na *Annales. Economies, sociétés, civilisations* a od roku 1994 *Annales. Histoire, Sciences Sociales*), který začal vycházet v roce 1929
- Prvořadým cílem školy *Annales* se stalo problémově zaměřené psaní historie, které by dokázalo pokrýt všechny oblasti lidské činnosti
- Analisté se postavili proti historiografii, která kladla důraz na politické dějiny a historii chápala jako vyprávění příběhu, jako prosté kladení jedné události za druhou bez hlubšího pochopení společenských souvislostí (kriticky označována jako vyprávěcí historie – *histoire événementielle*)
- Analisté se začali zabývat hospodářskými a sociálními dějinami, dějinami každodennosti, historickou geografii, mentalitami a ideologiemi, vlivem životního prostředí na člověka a společnost a dále jevy a strukturami, které se vyvíjely po staletí (tzv. dějiny dlouhého trvání – *la longue durée*)
- Škola vznesla požadavek na „totální dějiny“ (*histoire totale*)
- Další často užívanou metodou je komparace geograficky odlišných společností (čínský evropský feudalismus)

K dalšímu čtení...